

Янчук Н. Д.,
к.ю.н., доцент кафедри права ЄС та
порівняльного правознавства Національного
університету «Одеська юридична академія»

ТИПОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ: ЗАГАЛЬНЕ ТА ОСОБЛИВЕ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню типологічних особливостей романо-германської кримінально-правової системи, аналізу національних моделей, для яких характерні оригінальні теоретичні доктрини, специфічні законодавчі положення, особливі форми та методи практичного здійснення цілей та завдань кримінального права.

Ключові слова: французька кримінально-правова система, німецька кримінально-правова система, романо-германська кримінально-правова система, типологічні особливості, національні моделі, кримінальне право.

Постановка проблеми. До проблем типологічних особливостей кримінально-правових систем вітчизняні вчені звернулись досить недавно, зупиняючись в своїх дослідженнях, переважно, на загальних рисах, притаманних кримінально-правовій системі в цілому, ігноруючи багатоманітність національних моделей, котрі наділені не лише типовими, але й особливими ознаками.

Аналіз останніх досліджень та виокремлення нерозв'язаних проблем. Так, на думку О. Наумова, «відмінною рисою романо-германського кримінального права являється яскраво виражене прагнення до писаного права та відмова від прецедентного чи звичаєвого права, до визнання закону єдиним нормативним джерелом кримінального права, до кодифікації кримінальних законів. Іншою характерною рисою цієї системи права слід визнати специфічний спосіб формування кримінально-правових заборон, що відрізняється від абстрактного способу їх описання, що виражається в лаконічності мови кримінального закону, що передбачає узагальнююче формулювання кримінально-правових норм, розраховане на застосування до максимально-типових випадків їх проявлення» [1, 50].

До речі, такої ж думки дотримується проф. О. Ведернікова, яка до відмінних рис романо-германського типу кримінально-правових систем відносить: прагнення до писаного права, не використання прецеденту як джерела права, визнання закону єдиним джерелом кримінального права, кодифікація більшості кримінально-правових законів [2, 70].

Н. Крилова вважає, що для романо-германської кримінально-правової системи характерні наступні основні риси: закон і право не ототожнюються, право тісно пов'язане з моральністю; оптимальна узагальненість норми права, тобто норма формується як певні абстрактні правила поведінки, вони не представляють собою конкретний прецедент і адресовані невизначеному колу осіб; поділ права на самостійної гілки — галузі; наявність добре розробленого законодавства та ієрархії нормативних актів; в ієрархії законів головне місце займає Конституція держави; здійснюється кодифікація та систематизація нормативних актів; оскільки право і закон не ототожнюються, певну роль відіграє тлумачення, що надається судами; обмежена роль правового звичаю серед джерел права [3, 17].

Викладення основного матеріалу. І хоча питання специфічних рис, притаманних для даної кримінально-правової системи, залишається предметом дослідження вчених-правників, проблематика особливостей кримінально-правових систем регіонального типу, рис, що відрізняють національні моделі від «материнської», залишається поза увагою поля зору вчених.

Не претендуючи на повне охоплення відмінних особливостей романо-германської кримінально-правової системи та специфічності національних моделей, зупинимось на найбільш важливих рисах, що визначають характер кримінального права.

Серед особливостей романо-германської кримінально-правової системи слід відмітити, по-перше, яскраво виражений кодифікаційний характер. Особливістю романо-германської кримінально-правової системи є те, що кримінальне право повністю не кодифіковане. Відомо, що першочергово кримінальне право французької та німецької моделей тяжіло до повної кодифікації кримінального законодавства, що повністю відповідало ідеям класичної школи кримінального права, ідеї якої надихали творців перших кримінальних кодексів Франції 1810 р. та Баварії 1813 р. Однак, на даний момент ні у французькій, ні у німецькій кримінально-правових моделях кримінальний кодекс не являється єдиним кримінально-правовим законодавчим актом. Так, у Франції існує досить широке законодавство, що передбачає кримінальну

відповідальність за вчинення злочинних діянь. Окрім Кримінального кодексу Франції, кримінально-правові норми та інститути містяться в інших кодексах, спеціальних кримінальних законах та законах, що не мають в цілому, кримінально-правового характеру, підзаконних актах. В Німеччині спостерігається подібна тенденція — існування великої кількості законодавчих актів, що передбачають кримінальну відповідальність за транспортні, екологічні, фінансові злочини, причому більшість з них не включені до кримінального кодексу, а існують наряду з ним.

Загалом для кодексів даної кримінально-правової системи характерно:

а) «неповнота кримінального закону», що виражається в відсутності в КК загальних теоретичних визначень та норм-цілей;

б) відсутні деякі інститути, що заповнюються доктринально (наприклад, групові злочини, рецидив);

в) кодифікація кримінального права носить частковий характер — додатковим кримінальним правом вважаються всі ті закони, котрі містять правові приписи та ставлять певні дії під загрозу кримінального покарання.

По-друге, особлива специфіка романо-германської кримінально-правової системи пов'язана із застосуванням формального визначення поняття злочину. Так, в КК Франції загальне поняття злочинного діяння відсутнє. Його окремі ознаки можуть бути виділені із норм Загальної та Особливої частин КК. Так, в ст. 111-1 ведеться мова про тяжкість здійсненого діяння; ст. 111-2 визначає протиправність та караність злочинного діяння; ст. 121-3 — закріплює таку ознаку злочинного діяння як вина. Аналогічний підхід знайшов своє відображення в КК Німеччини, де в різних статтях визначені ознаки злочинного діяння: протиправність, винність та караність. Як бачимо, законодавець відмовився від «суспільної небезпеки» як ознаки злочинного діяння, що багато в чому пояснюється тим, що основний акцент ставиться на суспільну небезпечність злочинця.

По-третє, одна із особливостей романо-германської кримінально-правової системи полягає у поділі права на приватне та публічне. Як відомо, основний критерій, котрий покладений в основу класифікації являється інтерес. Для публічного права перевагу має публічний інтерес, що матеріалізується в інтересах соціальної громади, а критерієм визначення приватного права виступає приватний інтерес, який направлений на забезпечення правом інтересів окремих осіб.

В правовій системі Франції кримінальне право відноситься до приватного права. При цьому, як зазначає М. Марченко: «хоча кримінальне

право за своєю суттю та характером являється публічним правом, тим не менш за французькою класифікацією воно відноситься до приватного права, оскільки містить в собі безліч положень, направлених на захист приватних інтересів та відносин» [4, 38]. Натомість у кримінально-правовій системі Німеччини кримінальне право, навпаки відноситься до публічного права.

По-четверте, відмінною рисою романо-германської правової системи є ієрархічність джерел кримінального права. Сучасне французьке та німецьке кримінальне право представлено у вигляді певної ієрархічної системи, на вершині якої знаходяться конституція та міжнародно-правові акти, далі слідує кримінальні кодекси та інші кодифіковані акти, закони та підзаконні акти.

По-п'яте, специфічність романо-германської кримінальної системи полягає у застосуванні широкого підходу до розуміння кримінально-караного діяння, котре включає не лише злочини, але й проступки, що об'єднуються в єдину категорію «кримінальні правопорушення» чи «протиправні діяння».

Тим не менше, за зовнішньою схожістю романо-германської кримінально-правової системи приховується різноманіття національних моделей французького та німецького кримінального права, котре полягає у своєрідності законодавчих положень, теоретичних доктрин та особливих форм і методів практичного здійснення цілей та завдань кримінального права.

Для німецької кримінально-правової системи характерний дуалізм кримінального законодавства: воно може виходити як від федерації в цілому, так і від кожної з земель, що входять до складу федерації. Співвідношення між федеральним кримінальним законодавством і законодавством земель засновується на принципі «конкуруючого законодавства». Це означає, що суб'єкт федерації може урегулювати питання, що відносяться до предмету конкуруючої компетенції в тому випадку і в тому об'ємі, що не урегульовані федерацією. Іншими словами, якщо федеральний законодавець скористався наданими йому повноваженнями і видав норми в якійсь області кримінального права, то в цій області втрачають силу всі попередні видані кримінальні закони окремих земель і в подальшому в цій сфері їх законодавча діяльність виключається.

Своєрідність німецької кримінально-правової системи полягає в тому, що на відміну від французької групи, німецька склалась не на основі інтеграції загального законодавчого зразка, а шляхом розповсюдження доктринального впливу. Як відмічає В. Додонов, «майже всі кодекси країн німецької групи носять самостійний характер і

часом необхідно докласти зусиль, щоб відшукати їх доктринну єдність» [5, 35].

Типологічною ознакою, що відрізняє німецьку кримінально-правову модель від французької, полягає у ролі Конституційного суду в контролі за відповідністю законодавства основним положенням Конституції. «Його рішення нарівні з законом обов'язкові для всіх органів, в тому числі і для суду, — підкреслює А. Саїдов, — якщо у звичайного суду при розгляді справи виникають сумніви в конституційності норм, що підлягають застосуванню, він призупиняє справу, звертається із запитом до Конституційного суду, а потім вирішує справу у відповідності з висновком останнього» [6, 268]. Натомість, у Франції Конституційна Рада має більш обмежену компетенцію, що передбачає можливість лише попереднього контролю за конституційністю законопроектів, і не має змоги вплинути на всі прийняті закони.

Типологічною особливістю французької кримінально-правової моделі являється визнання за виконавчою владою права на автономну регламентативну владу. Так, Кримінальний кодекс Франції складається з двох частин: законодавчої та регламентаційної. Кожна з цих частин складається із семи книг. Положення, що містяться в регламентаційній частині КК Франції уточнюють, пояснюють, доповнюють законодавчу частину КК. Категорія «порушення» віднесена до компетенції виконавчої влади, а відповідно регулюється регламентаційною частиною КК Франції.

Окрім вище згаданих відмінних рис романо-германської кримінально-правової системи є і інші особливості. До числа таких слід віднести провідну роль закону як джерела кримінального права. Разом з тим, на відміну від кримінально-правової системи загального права континентальне кримінальне право «проявило себе як «негнучку» правову сім'ю, в котрій практично не зустрічаються гібридні правопорядки. Пояснюється це тим, що європейські країни по відношенню до колишніх колоній проводили переважно політику правової асиміляції» [7, 49]. Іншою відмінною рисою можна назвати практично повну відсутність зв'язків між національними моделями кримінально-правових систем в даній сім'ї, що і обумовлює самотність кримінального права.

Висновки. Розглянуті нами типологічні особливості романо-германського кримінального права не є вичерпними. Тим не менш вони дають загальне уявлення про романо-германську кримінально-правову систему.

Література:

1. Наумов А. В. Сближение правовых систем как итог развития уголовного права в XX веке и его перспективы в XXI веке / А. В. Наумов // Государство и право. — 1998. — № 6. — С. 50-58.
2. Ведерникова О. Н. Современные уголовно-правовые системы: типы, модели, характеристика / О. Н. Ведерникова // Государство и право. — 2004. — № 1. — С. 68-76.
3. Уголовное право зарубежных стран. Общая и особенная части : учебник / под ред. И. Д. Козочкина. — 3-е изд., перераб. и доп. — М. : Волтерс Клувер, 2010. — 1056 с.
4. Марченко М. Н. Источники права : учеб. пособие / М. Н. Марченко. — М. : ТК Велби ; Проспект, 2006. — 760 с.
5. Додонов В. Н. Сравнительное уголовное право. Общая часть : монография / В. Н. Додонов ; под общ. и науч. ред. докт. юрид. наук, проф., заслуженного деятеля науки РФ С. П. Щербы. — М. : Юрлитинформ, 2010. — 336 с.
6. Саидов А. Х. Сравнительное правоведение (основные правовые системы современности) : учебник / Отв. ред. В. А. Туманов. — 2-е изд., доп. и пераб. — М. : Юристъ, 2007. — 510 с.
7. Есаков Г. А. Уголовное право зарубежных государств / Г. А. Есаков, Н. Е. Крылова, А. В. Серебряникова. — М. : Проспект, 2008. — 336 с.

Янчук Н. Д. Типологические особенности романо-германской уголовно-правовой системы: общее и особенное

Аннотация. Статья посвящена исследованию типологических особенностей романо-германской уголовно-правовой семьи, анализу национальных моделей, для которых характерны оригинальные теоретические доктрины, специфические законодательные положения, особенные формы и методы практического осуществления целей и задач уголовного права.

Ключевые слова: французская уголовно-правовая система, немецкая уголовно-правовая система, романо-германская уголовно-правовая система, типологические особенности, национальные модели, уголовное право.

Yanchuk N. D. Typological features of the Roman-German criminal justice system: general and special

Summary. The article investigates typological features of Romano-Germanic criminal justice system, analysis of national models, which are characteristic for the original theoretical doctrine, specific statutory provisions, the specific forms and methods of practical realization of the goals and objectives of criminal law.

Key words: the French penal system, the German criminal law system, Roman-German criminal law system, typological features, national model, criminal law.